

AZƏRBAYCAN

Qəzetin məqsədi: Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Daşlıxe Nəşriyyatı

Qəzetin məqsədi: Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Qəzetin məqsədi:
Azərbaycanın ictimai, iqtisadi, mədəni və milli həyatının inkişafına xidmət etməkdir.

Cümə axşamı, 9 yanvar 1919-cu il, nömrə 83

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci sənəyi-dəvamiyyəsi. Pəncşənbə, 6 rəbiülaxir sənə 1337. 9 kanuni-sani sənə 1919.

Türk və islamlığa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 70 qəpik.

Abunə şəraiti: Yanvarın birinədək Bakı üçün 24, başqa şəhərlərə 35 rublədir. Bir aylığı Bakıda 12, başqa şəhərlərdə 19 rublədir. Elan fiatı: sətiri 3 rublə. Kərratla gedən elanlar üçün güzəşt edilir.

DAXİLİYYƏ NAZİRİ

Müstədini [ərizəçini] qəbul edir, dü-şənbə [bazar ertəsi], caharşənbə [çərçən-
bə] və yekşənbə [bazar] günləri səhər
saat 11-dən.

T-1 3-3

MÖHTƏRƏM QARELƏRİMİZƏ

[OXUCULARIMIZA]

Vətən və millət yolunda əlimdən gə-
lən xidməti və öhdəmə düşən vəzifəmi
qəzetəmizin müdiri sifəti ilə ifaya məşğul
ikən, vətən övladlarının xahiş və əmrinə
müti olaraq Cahən Sülh Konfransına gön-
dərilməklə öhdəmə daha ağır və məsu-
liyyətlə, lakin müqəddəs bir vəzifə düşdü.

Böyük xidməti möhtərəm arxadaş-
larım ilə bərabər ifa üçün Avropaya get-
mək lazım olduğuna görə, qəzetə idarəsi
işindən müvəqqəf olaraq ayrılıb, əziz
vətənimizin istiqlal məsələsinin istədiyim-
iz yoldakı həlli, hüsn-ifasından asılı
olan məsul vəzifəmizin haqqında var
qüvvəmizlə çalışacağımızı əlavə etməyi
və möhtərəm oxucularımıza kamali-sid-
qü səmimiyyətlə xüdəhafiz deməyi özü-
mə fərz bildim.

*“Azərbaycan” qəzetəsi müdiri:
Ceyhun bəy Hacıbəyli*

İRƏVAN

ERMƏNİ-MÜSƏLMAN MƏSƏLƏSİ

II

1904-cü və 5-ci illərdən bəridir ki,
Qafqaziyada ermənilərlə müsəlmanların
arası gərginləşmişdir. Bu gərginləşmənin
ən çox sədəməsi [zərbəsi] müsəlmanlara
dəymişdir və bu sədəmənin ən ağırı da
bilxassə İrəvan quberniyasında yaşayan
müsəlmanların üstünə düşmüşdür.

Necə ki məlumdur, ermənilər çoxdan
bəri özləri üçün padşahlıq qurmaq arzu
edirdilər. Bu arzularına çatmaq uğrunda
da hər cəhətdən hazırlanırdılar. Erməni-
lərin bu arzu və bu hazırlıqları sövqü ilə
idi ki, vəqti-fürsətdə [fürsət ələ düşəndə]
qabaqlarına müsəlmanlar tərəfindən ən-
gəllik çıxmasın deyə məzkur [deyilən]
illərdə, Qafqaziyada səbəbsiz və apansız
müsəlmanlar üstünə qanlı vuruşmalar
açdılar. Bu vasitə ilə ermənilər müsəl-
manları qorxudub, gözlərinin odunu
alıb, hərəkətləri vaxtında onları susdur-
maq istədilər.

Hadisələrin səbəbi, vuruşmaların
başlayanı Qafqazın hər yerində, hər vaxt
ermənilər olduqları halda, həman hazır-

lıqlardan biri olmaq üzrə xüsusi agentlər və qəzetələr vasitəsi ilə hücum etmiş olan özlərini məzlum və hücumlarına düçar olmuş müsəlmanları zalım göstərməyə çalışdılar. Ermənilər bu qışqırıqlarını öylə bir ustalıqla başladılar ki, özlərini guya müsəlmanların əlindən qurtarmaq, məzlum və naçar olduqlarını göstərmək üçün hətta Avropa ricalından [dövlət adamlarından] və hökumətlərindən köməkliklər istədilər. Bunların səsleri Avropaya, hətta Amerikayadək gedib çatdı.

Ermənilərin hər yerdə olan işlək adamları da boş durmadılar. Erməni və ermənilik aləmini hər kəsin zehmində yerləşdirdilər.

O zamankı zalımlıq və məzlumluq adı hansı tərəfin üstündə qaldığında işimiz yox, ancaq bunu deyə bilərəm ki, nə hökumətlər yanında və nə qəzetələrdə erməni hazırlıq qüvvələrinin altında tapdalanmış biz müsəlmanlar tərəfindən bir təşəbbüs və bir səs görünmədi. Çünki, heç bir məqsədimiz və o məqsəd üçün də heç bir hazırlığımız yox idi. Ermənilərin müsəlmanlar haqqında olan politikaları həman halı ilə davam edir. Ancaq o vaxtkı politikalarının rəngi başqa idi, indiki daha başqa. Fəqət politika həman müsəlmanları əzib susdurmaq politikasıdır və daha zalım-məzlumluq kəlmələri ilə oynamaıyıb, indi hər kəsin başı qarışıq olduğu zamanda daireyi-hökumətlərini genişlətmək üçün İrəvan quberniyası müsəlmanlarını qırıb qurtarmaqdan ibarətdir.

İndi bir kərə düşünməli. Bu axırncı bir ilin içində İrəvanın bütün quberniyasında erməni zülümkarlığı ilə 300-dən

artıq müsəlman kəndlərinin yandırılıb dağıdılması, evlərinin, əkinlərinin, mal-qaralarının talanması, camaatlarının qırılması, hətta diri ikən yandırılmaları və qalanlarının səhralara, dağlara qaçması, qaçanların da çoxlarının aclıqdan, xəstəlikdən tələf olması şuxluq [zarafat] deyil. Bunlar insanlardır, insan övladlarıdır. Dünyanın zəhmətkeş müsəlman kəndçiləridirlər, əkinçiləridirlər. Bu hallara insanlar deyil, heyvanlar belə dayanamaz. Göylərin göndərdiyi afətlər [bəlalar] dəxi bu qədər kəndçilərin ocağını birdən söndürəmməz.

Binaileyh [ona görə], insanlıq vəzifəmizdir ki, haqq olan səsimizi hər yərə ucaldaq və indiki əsrdə, indiki demokratiizm vaxtında Erməni Cümhuriyyət Hökumətinin əmri ilə İrəvan quberniyasında Qəmərliyə başlayıb, Sürməli, Şərur, Naxçıvan mahallarında müsəlman kəndçilərinin, əkinçilərinin müsəlləh [silahlı] müntəzəm [nizami] erməni qüvvələri qarbağında əzilib, məhv edilməkdə və səsleri ancaq öz tərəflərinə qayıtmaqda olan camaatın fəryadlarına səs verək.

İrəvan quberniyasında qucaqlarında paralanmış südəmər balaları, anaların erməni güllələrinin, süngülərinin qarbağından çöllərə qarlar üstünə qaçmaqda olduqlarını dünya demokratlarına bildirək.

İrəvan quberniyasında kəndçilərin, əkinçilərin qanları ilə qırmızılanmış erməni əllərini haqqın tərəfdarı olan insanlara, hüquqi-ənamın [insan hüquqlarının] hamisi bulunan ingilislərə, amerikalılara, fransızlara göstərək.

Camaatı sırf müsəlmanlardan, məmləkəti isə sırf müsəlman kəndçi və əkinçi-

ləri ilə məskun torpaqlardan ibarət Araz Türk müsəlmanların[ın] haqq olan hüququnun Erməni Cümhuriyyəti tərəfindən haqsız olaraq paymal edildiyini [tapdalandığını] elan edək.

Nüfusu [əhalisi] yarım milyon müsəlman kəndçi və əkinçilərindən ibarət olan Araz Türk həvalisinin [bölgəsinin] öz təbii tarixi və etnoqrafi məmləkətində həqqi-hökumətə [hakimiyyət haqqına] malik olduğunu diplomasi dairələrə etiraf etdirək.

İrəvan quberniyasından son dəfə alınan xəbərlərdən görünür ki, 1904 və 1905-ci illərdə erməni quldur dəstələrinin müsəlmanlar əleyhinə oynadıqları təcavüzkarənə rolları indi də Ermənistan Cümhuriyyəti təkrarlamağa başlamış, Araz Türk sərhədlərinə müntəzəm və müəlləh erməni qoşunları göndərmiş, bu sülh-salah ilə [əmin-amanlıqla] yaşamağa möhtac olan qüvvəsiz bir millətin məmləkətinə apansızın hücumlar etmişdir və etməkdədir. Bundan anlaşılır ki, Erməni Cümhuriyyət Hökuməti Gürcüstanla başladığı müharibədə bir şey qazanmadığının əvəzini Araz müsəlmanlarından qazanmaq istəyir.

Bir tərəfdən də Qarabağı, Zəngəzuru öz xunxar [qanıçənliyi] və quldurluğu ilə xaraba hala salan Andranik və həmpaları [yoldaşları] indi də İrəvan quberniyasına getmişlər də, Erməni Cümhuriyyəti ilə yan-yanə verib bura müsəlmanlarını aralığa almışlardır.

Buna görə, Azərbaycan Cümhuriyyətinin təşəbbüsü ilə və Qafqaziyada bulunan Müttəfiqlər Komandanlığının səri iqdamatı [təcili addımları] ilə, hər nə vasitə ilə olursa olsun bu erməni təcavüzləri

İrəvan quberniyasında dayandırılmazsa, Araz Türk həvalisində olan yarım milyon nüfusluq kəndçilər və əkinçilər heyəti silahsızlıqları münasibətilə dağların qarlı qayalarına və Arazın buzlu sularına pənah aparmağa məcbur olacaqlardır.

Bununla da yarım milyonluq demokrat [xalq] kütləsinin haqq olan hüquqları paymal ediləcəkdir.

M. A. Mirbağırzadə

ZÜLÜMLƏRƏ QARŞI DAVAMIMIZ

Yüz ildən çoxdur ki, rus əsakiri [əsgərləri, ordusu] Qafqaz qitəsinə istila etmişdir. Sair qafqazlılarla bəhəm Azərbaycanlılar da rus təb'iyyətini qəbul edərək kamali-sidq və ixlasi-qəlblə [böyük bir sədaqət və təmiz ürəkliklə] davranıb, yeri düşdükcə özünün hamıdan doğru və sadıq bir təbəə olmasını qövlən və feilən [sözdə və işdə] qəvi [qüvvətli] dəlillərlə sübut etmişdir. Rusiyanı özünə həqiqi bir vətən bilib, daxili və xarici düşmənləri müqabilində sinəsini sipər etmişdir. Oğullarını yüz minlərcə qurban vermişdir. Daha bir çox fədakarlıqlardan sonra bunlara əvəz özünə bir nəvəsi, bir mərhəmət görməmişdir. Hələ bu mərhəmətlər bir kənardə qalsın, sairələrinə verilmiş hüquq və ixtiyarın yüzdə birinə rast gəlməmişdir. Azərbaycanlıların yüz illik bu sədaqəti heç bir hökmdarın, hətta heç bir Qafqaz valisinin ürəyini yumuşaltmadı. Rus-İran və Rus-Osmanlı müharibələrində dəfəatla [dəfələrlə] öz həmdin və həmməzhəb qardaşlarının üzərinə qılınc çəkmiş azərbaycanlılara “malades”

kəlməsindən başqa heç bir hüquq veril-mədi. Qonşularımız gürcü və erməni millətləri silah altına alınaraq hərəsinə məxsus müntəzəm [nizami] fəvca [dəstə] və bölüklər tərtib verildi. Müsəlmanlara gəldikdə, bunlar xainlər cərgəsinə qoyu-laraq, əxzi-əsgər [hərbi çağırış] tələba-tından da azad olunurlar. Buna baxma-yaraq, Azərbaycanın könüllü dəstələri 1904-cü ildə Mançuriya səhralarında düşmən qurşunundan minlərcə ölüm şərbətini dadmışlardır. “Dikaya divizya” adı ilə həman könüllülər 12 il sonra rus qoşunları sərhədi qoyub qaçdıqları bir halda təəccübəmiz [təəccüb doğuran] şü-caətlərlə vətəni düşmənin təcavüza-tından bir müddət müdafiə edə bilmiş-lərdir. Daş könüllər yenə yumuşalmamış, yenə mürvətə gəlməmişdir!

İstər həmdin, həmlisan [dini bir, dili bir] İran və osmanlılar olsun, istər biganə [yad] Yaponiya və Almaniya olsun, Azər-baycan ciftciləri [cütçüləri, əkinçiləri] və zəhmətkeşləri bunların həpsinə qılinc çəkməklə, vətənə özünün sadıq bir övlad qalmasına çalışırlardı, qurbanlar ve-rirlərdi ki, bəlkə bunları da vətənə doğ-ma övlad bilib tanısınlar. Susuz və tor-paqsız yaşayan bir çox dəhat [kənd] əhli-nə imdad etsinlər, amma heyhat!

Bir əsr tamam keçdi. Hədd və sinur (межевание) [yer ölçmə və sərhəd çəkmə, delimitasiya və demarkasiya] məsələsi qur-tarmadı və bəlkə, bir çox yerlərdə heç başlanmadı. Bunun intizarını çəkmiş əhali, ata-babadan qalmış yerlərin sərhəd və nişanələrini unuttular. Məmur-lar təhriki ilə təfriqəbazlığa [nifaqa] qurşanıb bir oba digər bir obanın yaxud mülkədə-rin yerlərinin xəzinəyə təəllüqü [məxsus-

luğu] iddiası ilə məhkəmələrdə şəhadətə [şahid olmağa] qalxışdılar. (Məmur-lar bu şahidləri inandırmışdılar ki, hərgah bu yerlərə xəzinə sahib olarsa, sonra da xəzinə həmin yerləri dəhat əhlinə qayta-racaqdır.) Hiylələrə aldandılar. Su və tor-paq məhrumiyyəti əvvəlkindən də artıq dərəcədə şiddət etdi. Belə ki, bir çox yerlər məhkəmələr vasitəsilə hüquqşü-nas [hüquqdan başı çıxan] tayfaların əlinə keçdi. (Məsələn, Qarabağda Ataxanın yerləri və Bağırqan meşələri ermənilər əlinə keçmişdir.) Xəzinə udduğu yerlər isə Azərbaycan dəhatına deyil, Rusiya-dan köçürülmüş rus mühacirlərinə pay-lanmışdır. Yüz illərdən bəri əkilən-biçilən sulu yerlər ruslara verildiyi əsnada, köh-nə sahibləri bu dəfə kənardan baxaraq əlləri qoltuğunda zar-zar ağladılar və necə də biçərələr ağlamasınlar ki, gözlə-rinin qabağında ulu babaları əkdiyi hün-dür və cəsamətli qoz ağaclarını rus mü-hacirləri para-para doğradılar. Cayı-təəc-cüb [təəccüblü] burasıdır ki, mühacirləri gürcü və erməni kəndliləri arasında de-yil, məhz müsəlman torpaqlarında yer-ləşdirmişdilər. (O da İran və Osmanlı sərhədlərinə yavuş yerlərdə.)

Bu gün rus mühacirləri İrəvan, Gəncə və Bakı quberniyalarının müsəlman də-hatına mütəəlliq yerlərində bulunurlar. 40-ıncı illərdə cəzalandırmaq bəhanəsi ilə malakanları müsəlman arasına köçür-dülər və sonra da Rusiyada ciftcilər arasında torpaq iğtişaşı (аграрное дви-жение) başladığı halda, onları oradan qalxızıb Qafqaz müsəlmanları arasına köçürdülər, ta ki sərhədlərdə törəyə bil-çək müsəlman “xəyanətində” bunlar ma-ne olsunlar. Odur ki, hökumət məhafilin-

dən [dairələrindən] bunlara yüz cürə mərhəmət və nəvazişlər göstərilirdi. Müsəlman dəhatının əkini susuzluqdan yandırdığı bir halda, mühacirlərin hökumət məsarifi [xərcləri] ilə açılmış arxlarında su aşırıb daşırdı. İllərcə bunlardan vergi və tövcü almayan xəzinə, əkin mayehtacı [alətləri], əmlaki-mütəhərrikə [daşınan əmlak], meşələrdən dam dirəkləri, cəbbəxanalardan da tütənglər məccanən [pulsuz] payladır. Hökumət əli ilə silahlanmış mühacirlər karatsız [alətsiz] qonşu müsəlmanlara olmazın cövr və əziyyətlər yetirirdilər. Cavanlarını damlayıb, adamlarını da cüzi bir bəhanə ilə tütəng oduna tuturdular. Zətən bunların böylə narəva hərəkətləri bəzi qubernatorların andırma və işarələri ilə meydana çıxmışdır. Yoxsa hər iki camaat qansız və qadasız bir növlə yaşaya bilərdilər.

Bundan daha təəccübü burasıdır ki, Aşqabad və türkmən səfərbərliklərində iştirak etmiş Qafqaz müsəlmanlarına iş bitdikdən sonra oralarda yer və mülk almaq tamamilən qadağan olur. Halbuki, gürcü və erməni kimi sair millətlərə və ələlxüsus ruslara bu barədə bəzi mülafələr [təltiflər] də verilir!

Hər işdə səbirli və mətanətli azərbaycanlılar bu su və yer məhrumiyyətlərinə də və bundan törəyən cövr və əzaya qatlaşaraq sairələr kimi üsyana qalxmadılar. (Halbuki, buna haqlı idilər.) Yevropa qapılarını biri-birinə çırpmadılar... Vətənin sair nemətlərinə ümidvar olub dayandılar. Rus camaatını xoşlandırmaq üçün məscidlərini, qəbristanlarını kilsə təmiri [tikintisi] üçün əta etdilər. Hətta, məscid və ziyarətgahlar mövqüfatını [vəqf olunmuş mal və əmlakını] da quber-

natorlar əllərinə tapşırmağa razı qaldılar.

Bunun müqabilində məscid damları uçulurdu, minarələri xarab olurdu. Bunları təzələmək üçün mövqüfat nəqdiyyəsindən [vəqf olunmuş mal və əmlakdan əldə edilən nəğd puldan] az bir məbləğin sərfinə heç bir izin sadir [hasil] olmayırdı. Ermənilərin Üçkilə sandıqçalarına hökumət əli uzanıldığı halda, nə fitnə və fəsadlar törətdilər, bu da hamıya məlumdur.

Hər şeydən məhrum qalmış azərbaycanlılar bu dəfə maarif işlərinə ümid bağladılarsa da, burada da oxları daşa dəydi. Gürcülər üçün Kutais ətrafında və ermənilər üçün də İrəvan şəhərində birer seminariya açmış hökumət, əvvəlcə bu neməti müsəlmanlara lazım görmədi. Sonradan xala xətrin qalmasını deyə gürcü vilayəti Qori şəhərində müsəlmanlara məxsus bir seminariya şöbəsi açdı. Özgələrinə akademiya qədər izin vermiş hökumət, müsəlmanların ruhani məktəblərinə əsla məhəlgüzar olmadı [məhəl qoymadı]. Bundan naşi [bu səbəbdən] ruhani sinfi get-gedə qısaltdı, azaldı, metrik dəftərlərini [metirkaları, doğum şəhadətnamələrini] saxlamağa molla tapılmadı. Uşaqlarımızın yaşları dəftərə vaxtında qeyd olmadığı üçün təvəllüdnamələr də vaxtında verilmədi. Binabərin [bu səbəbdən] yaşları çox çıxmış yaxud təvəllüdnaməyə malik olmayan biçərə uşaqlarımız işkollara qəbul olunmayıb, maarif vəsilələrindən də məhrum buraxılmışlardır. Təvəllüdnamə bəlasından bisavad qalmış cavanlarımızın həddi-hesabı yoxdur. Bu müsibətin rəfi [aradan qaldırılması] üçün azərbaycanlılar çalışdılar, vuruşdular, hökumət müavinətindən [köməyin-

dən] məyus olaraq 1907-ci illərdə Gəncədə “Ruhani” və Bakıda da “Səadət” adlı birər məktəb açdılar. Qafqazda təlim kitabları tapılmadığı üçün bunları İstanbuldan gətirməyə məcbur oldular. İştə bu fəqərə [hadisə] həman məktəblərin hökumət tərəfindən yapıldığı təftişatına bais oldu. Tarix, coğrafiya və ədəbiyyat kitabları –ki İstanbul təb’ləri [çapları] idi – gizlədildi. İran təbəəsindən məhsub [İran vətəndaşı sayılan] müəllimlər qovuldu, şagirdlər kitabsız qalaraq proqram öhdəsindən gələ bilmədilər. Müəllimlər həvəsdən düşdülər, dağıldılar və binaileyh [ona görə] də üçüncü sinifdən yuxarıkıları açılmadı. Rəsmən hökumət bu məktəbləri qapamadısa da, sair sıxıntılarla öylə hallara gətirdi ki, daha onların səhhətinə ümid yoxdur.

Bir vaxt ermənilərin məktəb işlərinə müdaxilə olundu. Bunu ermənilər üsyan və qiyamla qarşıladılar. Lakin azərbaycanlılar maarif işində də sükut ixtiyar edib, yenə səbr və təhəmmüllə [qatlaşmaqla] gələcəkdə sairələr kimi sahib-haqq və imtiyaz olacaqlarına böyük ümidlər bağlayırdılar. Azərbaycan ürəfası [ziyalıları] isə hökuməti-müstəbidənin [zalım hökumətin] işlərindən xoşlanmayıb, rus camaatına, böyük bir rus kütləsinə ümidvar olaraq, həman kütlənin yetirdiyi Vladimir Solovyovu, Tolstoyları, Dostoyevskiləri, Puşkinləri, Lermontovları və sairələrini səcdəgah ittixaz [qəbul] etmişlər. Onların məsləkləri ilə məsləklənmişlər. Rus ürəfası ilə qəm şərriki olmuşlar.

Rus inqilabi-kəbiri [Böyük Rus inqilabı] başlandı. Sairələr kimi azərbaycanlılar da buna iştirak etdi. Qonşularla həmhüquq

olmaq istədi. Amma heyhat. Yüzlərcə sairələrə hüquq qazandırmış bu inqilabi-kəbir, müsəlmanları görmək istəmədi. Nə Kerenski və nə də Ulyanov idarələri, müsəlmanları[n] sairələrlə müsavi [bərabər] olmalarına əsla məhəl qoymadılar. Buna mane olmaq üçün Şaumyanlar əli ilə hətta qırğınlar da düzəldilər.

Qonşularımıza gəldikdə, bunlar da rus orduları buraxdığı milyonluq cəbbəxanaları öz aralarında bölüşərək, müsəlmanlara da buyurdular ki, rus əsgərlərinin dəmiryollarda tufənglərini alıb buraxsınlar. Bunun nəticəsi olaraq Azərbaycan yolları tarumar oldu. Cəbbəxanalar əğyara [düşməyə] qismət olduğu üçün üzərimizə yapılan mütəcavizlərə [hücumlara, zorakılıqlara] qarşı dayanamadıq. Andranik kimi quldurlar cürətləndilər, kəndlərimizi oda yaxdılar. İrəvan və Qarabağ müsəlmanları erməni əşqi-yası [quldurları] əli ilə tarumar olub getməkdədir.

Əcəba gürcü ilə ermənilər neyçün döyüşürlər? Borçalı və Axalsix müsəlmanlarının yerləri üstə. Hər birisi bu yerləri özlərinə mal etmək istəyirlər. Təəcüb burasıdır ki, Zaqatal okruquna [dairəsinə] dair sənədatı [sənədləri] Gürcü Hökuməti Azərbaycana hələ vermək istəməmişdir. Buna səbəb nədir? Tiflis şəhəri canişin qərargahı olduğu üçün Qafqaz sənədləri və nişangahları [rəmləri] oradaca saxlanırdı. Bu gün bu saxlanışlara daha ehtiyac qalmadığından köhnə xanlıqlara aid bayraqlar, açarlar, sənədlər Tiflis dəftərxanaları və müzələrindən [muzeylərindən] götürülüb Azərbaycana qaytarılmalıdır.

Andraniklərdən əlavə, Azərbaycanın

Lənkəran cəhətini üçüncü qonşumuz ruslar xarabaya döndərmişlər. Hələ Bakıdakı bəzi rusların da bizə qarşı rəftarı nagüvara [pis, xoşagəlməz] görünür. Burası təəccüb deyilmə? Azərbaycan ətrafında rus ünsürünə göstərilmiş nəvazişləri biz heç yerdə görməyirik. Gürcülər rus məmurlarını tamamən məzül edib [işdən çıxarıb] yerlərinə öz gürcülərini qoydular. Ermənilər də İrəvan ətrafından rus mühacirlərini qovaraq daha yerlərinə qayıtmasına bu gün izin verməyirlər, cürbəcür bəhanələr ittax edirlər [tapırlar]. Bu nalayiq hərəkətlərdən bizdə hangisinə rast gəlmışlərdir? Məmurlarımızın yüzde doxsanı rus əhliindən olduğu halda rus lisanı da hələ idarələrimizdən qovulmamışdır. Bəs rusların bəd rəftarına səbəb nədir?

- İstibdad dövründən bizə irs olaraq olmazın zülm və narəva hərəkətlərə səbr etməyimizdir, vəssalam.

Fərhad Ağazadə

QƏZETƏLƏRDƏN

General Boldirev və general Denikin

Ufadan xəbər verirlər ki, general Boldirev general Denikinə bir məktub yazıb, Ufa Hökumətinin nə tövr təşkil edilməsi təfsilatını və Müttəfiqlərin münasibətini [münasibətlərini] göstərib, artıq mümaniət [manecilik] və mübahisə vücuda gətirilməməsini xahiş etmişdir. General Boldirev məktubunda deyir ki, şəxsi mülahizə ilə deyil, vətənin xeyri üçün Uralda və Şərqdə böylə bir hökumət təşkil edilmişdir. Orada hökumət demokratik əsası ilə qurulmuşdur və özgə cürə ola bilməzdi.

Başqa bir bayraq altında bolşevizm üzərinə hücumu xəyala gətirmək ağılsızlıqdır. Böylə hücum etmək mümkün olmayan şeylərdəndir. Müttəfiq dövlət nümayəndələri də bunu inkar etməyirlər.

Puankare ilə müsahibə

Londona nəşr olunan “Deyli xronikl” qəzetəsi öz müxbirinin Puankare ilə müsahibəsini elan edir. Puankare qəzetə müxbirinə demişdir:

“Biz sülh barəsində qayət xətrəli [təhlükəli] məsləhətlərə başlayırıq. Mən indidən bu iclasların xoş nəticələr verəcəyini görməyirəm. Amerika rəisi-cümhuru Vilson tərəfindən qeyd edilən 14 maddəyə bizim hər iki millətimiz razıdırlar. Biz ancaq arzu edərdik ki, dənizlərin azad edilməsi xüsusunda əllərimiz açılaydı. Mən ümidvaram ki, Lloyd Corc və Klemanso hamı məsələlərdə öz aralarında etilafə [razılığa] gələrlər.

Biz nemesləri qayət ciddi surətdə təqib etməliyik. Nemeslər İngiltərəyə bir o qədər xəsarət verməmişlərdir. Fəqət, Fransaya verdikləri xəsarətin həddi-hesabı yoxdur. Nemeslər yalnız pul ilə deyil, cinsən [natura ilə] zərərlərimizi ödəməlidirlər.”

Müxbir nəhayət Puankaredən Fransaya bolşevizm sirayət edib-ətməyəcəyini sual etdikdə, böylə cavab vermişdir: *“Fransaya bolşevizm keçməz, bolşevizm mikrobu ancaq məğlub millətlər arasına keçə bilər.”*

Dənizdə qəza

Məzuniyyətə çıxmış bəhriyyunları [matrosları] aparmaqda olan paraxod Lüzis cəzirəsi [adasi] yanında su altında olan

bir daşa toxunub qərq olmuşdur [batmışdır]. Paraxoddakılardan 50 nəfər kənara çıxıb, qalan matroslar qərq olmuşlardır.

Amerikanın “Nortern Pasifik” nam [adlı] paraxodu 2480 nəfər Amerika saldatı apararkən Fayn cəzirəsi yanında say ayləşmişdir. Bu paraxoda müavinət etmək imkan xaricindədir və bu vaxta qədər heç kimi xilas eyləmək mümkün olmamışdır.

Sülh Konfransı

Sülh Konfransında iştirak edəcək ingilis nümayəndələri cümləsində [arasında] Rəisi-vükəla [Baş nazir] Balfur, Bonar Lou, Hardinq dəxi olacaqdır. Nümayəndələrin əksəri yanvarın 4-ündə Fransaya əzimet edəcəkdirlər [yola düşəcəklər]. Sülh Konfransının yanvarın 3-ündə açılacağı gözlənilmiş.

Şuralar ictimasının [yığıncağının] qurtarması

Belindən xəbər verirlər ki, Şuralar Konfransı dekabrın 20-də qurtarmışdır. Leynert axırıncı nitqində demişdir ki: *“Düşmənlərimizin imperializmi Almaniyaya imperalizminə qalib gəldi. Biz İngiltərə, Fransa və Amerika imperializminin bizim fütuhatımızı [nailiyyətlərimizi] tələf etməsinə çalışmalıyıq. Bizim ümdə məqsədimiz, var qüvvəmizlə çalışıb alman millətini və Almaniyayı mədəniyyətə və səadətə çıxarmaq olacaqdır. Buna da ancaq öz zəhmətimizi sərmayədarlar nəfəinə [xeyrinə] deyil, özümüzə sərf etməklə nail olmaq olar.”*

Vilson sansür [senzura] əleyhinə

Stokholmdan Bern şəhərinə verilən

simsiz teleqraf xəbərlərinə görə, Vilson Müttəfiq dövlət nümayəndələrinə izhar etmişdir [bildirmişdir] ki, sülh şəraiti [şərtləri] məsələləri haqqında azad bir surətdə bəyani-əfkar etməkdən [fikir bildirməkdən] ötrü hamı sülh müahidənamələri [sazişləri] açıq-aşkar elan edilməklə bərabər, tezliklə sansür ləğv edilməlidir.

Vilson İsveçrədə

Yenə Berndən xəbər verirlər ki, Vilson İtaliyaya getdikdə, İsveçrəyə də gələcəyini İsveçrə Müttəfiq Şurasına xəbər vermişdir.

Lehistanda böhran

Kiyev lehləri dairələrində alınmış olan xəbərlərə nəzərən, Lehistanda yəni-dən hökumət böhranı müşahidə edilir. Sosialist başçılarından olan Moraçevskinin kabinesi istefa vermişdir. Yeni hökuməti Almaniya Reyxstaqı məbusu [deputatı], məşhur Polşa demokrat başçılarından Korqati təşkil edir. Yeni kabinə, müş-tərək bir kabinə olaraq oraya sosialistlərlə bərabər Lehistan sərvətdarları [kapitalistləri] nümayəndələri də daxil ediləcəklərdir.

“Tisadan Dnestradək”

Kral Ferdinand Macarıstan ruminlarının nümayəndələrini hüzuruna qəbul edib, onları Böyük Romaniya məmləkətinə mülhəq olmaları [birləşmələri] ilə təbrik eyləmişdir. *“Gələcək Romaniya sərhədi Tisadan Dinestrədək olacaqdır”* demişdir.

Şeydeman Almaniya barəsində

Danimarka qəzetə müxabiri [müxbiri]

ilə söhbət əsnasında məşhur alman sosialistlərindən Şeydeman demişdir ki: *“Bir neçə həftədən sonra Almanıyanın daxili işləri artıq surətdə yaxşılaşmışdır.”* Şeydemanın ifadəsinə nəzərən: *“Almaniyaadakı bolşevik firqəsini 50 nəfər «Spartak» üzvlərinin həbsi ilə zəifləndirmək olardı. Fəqət hökumət böylə iqdəməyə [tədbirə] girişmək istəməyir. O ki qaldı sülh şəraitinə [şərtlərinə], Etilaf [Antanta] dövlətləri hələlik onları tərtib etməmişdirlər. Fəqət biz özümüz tərkil-silah etməmişdik və bunun nəticəsi də təbii bəllidir. Mən zənn edirəm ki, Amerika, İngiltərə və Fransa ilməyi çox da dar boğmazlar.”* Müsahibəsinin axırında Şeydeman düşmən əblukasının [mühasirəsinin] Almaniya üçün nə dərəcədə fəna nəticələr verdiyini söyləmişdir.

Müttəfiqlər Odessada

Romaniya və Cənubi Rusiyada olan Müttəfiq qoşunların baş komandanı general Bertlo Cənubi Rusiya əhalisinə bu məzmununda bir intibahnamə [bəyannamə] nəşr etmişdir:

Cənub Rusiya əhalisi! Tam iki ildir ki, sizin sərvətli olan məmləkətiniz ucu-bucağı olmayan vətəndaş müharibəsi ilə parçalanmaqdadır. Bədəfkarlar [canilər] məhəlli [yerli] hökuməti işğal edib, dincliklə yaşayan bütün əhalinin canını, malını təhdid altına almışlardır. Onlar qanunu dost tutan şəxsləri məhv edib, böyləliklə, vətəninizi hərc-mərc halına salmışlardır. Biz – sizin müttəfiqləriniz heç bir vaxt müharibə ibtidasında [əvvəlinə] ümumi işdən ötrü sizin göstərmiş olduğunuz cidd-cəhdi unutmarız. Biz istəyirik ki, sizin vətəninizi yenə tərəqqidə görək

və onun üçün də qoşunlarımızı Rusiyaya çıxarırsınız ki, vətəninizdə qanun bərpə edək. Onlara siz müavinət [kömək] edirsiniz. Zira onlar yanınıza dost sifəti ilə gəlirlər.

Etilaf [Antanta] dövlətlərin[in] həpsi sizin ehtiyacınız olan şeyləri sizə yetirməyə çalışırlar. Deməli, qoşunlarımız ancaq sizə qanun, azadlıq və salamatlıq yetirmək üçün gəlirlər. Sizinlə Müttəfiqlər arasına küdurət [düşmənçilik] salmaq istəyən müzirr [zərərli] məsləhətçilərə şiddətli cavab verib, Müttəfiqləri etibar və etimadla qəbul ediniz.

General Bertlo

ORDAN-BURDAN

Muğanda

Pristav ya komissar ya nəməinə əmr alır ki, Muğan müsəlman kəndlilərini filan yerə toplansınlar. Tapşırırlar ki, müsəlmanlar mümkün qədər çox yığılsın.

Komissar əməl edir. Müsəlman kəndlilərini qoyun sürüsü kimi yığıb "İsxodka" [toplanış yeri, "sxodka"] deyilən bir yerə cəm edirlər. Müsəlmanların canını qorxu alıbdir. Çünki belə-belə yığıncaqların nəticəsində başlarına "ölüm-zülüm" açıldığını dəfələrlə "təcrübə" edib bilirlər.

Həman "İsxodka" denilən yerə müsəlmanların yarısı qədər də rus mujikləri gəlir. Müsəlmanlar qorxa-qorxa gah komissara, gah ruslara və gah da bir-birlərinə baxıb, işin nəticəsini kamali-vahimə ilə gözləyirlər.

Baş komissar gəlir. Ruslara müraciətən:

- İzdrasti tovarişsi! - deyir.

- İzdrasti tovarış! - deyib mujiklər cavab verirlər.

Müsəlmanlar da kamali-ədab və übu-diyyətlə [qul kimi] əl bağlayıb baş əyirlər.

Baş komissar təkrar rüslara müraciət-tən:

- Yoldaşlar! Muğan səhrası, Muğan kənd və kəsəkləri, Muğan taxılı kimin ol-sun? Əziz vətənimiz Rusiyanın, yoxsa zəhləmiz gedən Azərbaycan tatarlarının?

Mujiklər bir yerdə:

- Əlbəttə əziz vətənimiz Rusiyanın! - deyib tatarlara da hələ bir rus söyüşü göndərilər və yanlarındakı müsəlman kəndçiləri də bu tatarlardan olduğuna görə onlara da qəzəbnak bir nəzər yetirib yumruq göstərilər.

Dil bilməyən, danışılan sözlərdən bir kəlmə anlamayan müsəlman kəndliləri rusların qəzəbnak nəzərlərini və göstərilən yumruqlarını müşahidə edib başlarına təzə bəlalər gələcəyini yəqin edirlər və "Allah bilən yaxşıdır" - deyib tən qəzaya verirlər [iş olacağına buraxırlar].

Baş komissar yanındakı kiçik komissarlara:

- Şahidsinizmi?

Komissarlar:

- Şahidik!

- İznaçit konçeno? (Yəni, vəssalam.)

İndi dağılın evlərinizə! Tovariş Vasili, tatarları qav [qov] evlərinə!

Vasili müsəlmanlara:

- Hayda damoy! - deyib işarə edir ki, evlərinə getsinlər. Müsəlmanlar mat və məəttəl qalıb bilmirlər ki, bu nə işdir, neyçün bunları yığdılar, neyçün indi dağıdırlar? Nə danışdılar, nə qərar qoydular, təqsirləri nədir, tənbehləri nə olacaqdır? Qərəz, heyran və seyran evlərinə

tərəf gedirlər...

Əri gedəndən bəri doqqaz ağzında əli qoynunda, başı boynunda durub ərinin intizarını kamali-təşvişlə çəkən Fatı xala, Kərbəlayi Həsəni sağ və salamat qayıdan görüb tez yanına yüyürür və arvadlara məxsus olan xüsusi bir maraqla soruşur ki:

- Bir tez de görüm, sizi nə üçün yığmışdılar?

Kərbəlayi Həsən deyir:

- Vallah, billah, özüm də məəttələm! Heç bir şey başa düşmədik. Elə onu gördük "qəmsər" ağa rusca "işto-mişto" elədi. Ruslar da ona cavab verib, bizə yumruq göstərdilər. Sonra dedilər ki, gedin evlərinizə. Biz də gəldik. Allah axırından saxlasın. Peyğəmbər dadımıza yetsin!

- Amin, ya rəbbülaləmin! - deyib ər və arvad doqqazdan keçib damxalarına [daxmalarına] girirlər.

Bir neçə gündən sonra "Yedinaya Rossiya" qəzetəsində Muğandan böylə bir əhvalat oxuyuruq: "Yüz nəfər müsəlman və həştad nəfər rus kəndlilərindən ibarət olan Muğan Kəndlilər Şurasında Muğan məsələsi həll olunub, böylə bir qərara gəldilər ki, Muğan səhrası Rusiyanın ayrılmaz bir hissəsidir."

.....

Filankəs

NAHAQ QURBANLAR

Az zaman bundan əqdəm [qabaq] xitam bulan [sona çatan] Yevropa mühəribəsindən aləmi-insaniyyətə əlsiz-ayaqsız insanlar, gözəl binalar, məbədlər uçuru-

mu, xüsusən ənva və əqsam sari mərzələr [müxtəlif yoluxucu xəstəliklər] yadigar qaldı. Həmin mərzələrin ən dəhşətlisi, ən rəvaclısı bütün Yevropanı bürümüş “ispanski qrip” ilə təsmiyə olunan [adlandırılan] bir naxoşluqdur. Bu mərzəzin nə sifətlərlə mövsuf olması [təyin olunması], nerədən neşət etməsi [meydana çıxması] və nə məkanlarda intişar tapması [yayılməsi] barəsində vaxtilə məhəlli [yerli] qəzetlər sütununda müfəssələn məlumat verildi.

Həmçinin Azərbaycan məmləkətinin dairəsində bu mərzəzin hökmfərma olub [hökm sürüb], külli miqdarda olan mübtəlalılar barəsində də uzun-uzadı ittilalar [xəbərlər] həm dərc olundu. Həməvəqt [həmişə] mərzəzin şiddətindən şikayət edən kəndlilər və qəsəbələrin camaatı, bələdiyyələrə və ya hökumət dairəsinə göndərdikləri istimdad [imdad diləmə] kağızlarının əvvəlinci sətirlətində dəvacatın [dava-dərmanın] və təbiblərin tezliklə göndərilməsinə ilhah [təkid, israr] edirdilər. Onların ilticasına [xahişlərinə] ətfinəzər olunması [nəzər salınması] və ya dərcəyə-qəbula keçməsi barədə tabəhal [indiyə qədər] qəzetlərdə heç bir asar [əsər-ələmət] görsənilmədi. Bainhəmə [bununla belə], “ispanka” mərzəzinin qara camaat yaşayan bucaqlarda özünə möhkəm bir aşıyan bina etməsi [yuva salması] xüsusunda, həddən ziyadə nahaq qurbanlar aparması barəsində, əfsus ki, indi də heyrətəngiz xəbərlər alınmaqdadır və dərdəst edilən [əldə edilən] məlumatlara görə çox yerlərdə yenə də dəvacatın və təbiblərin yoxluğu səbəbə mərizlər [xəstələr] qara camaatın nəzərində təbibihaziq [bilikli həkim] hesab olunan “türkə-

çarəçilər” tərəfindən tədavi [müalicə] olunurlar. Həmin “tibbiyyunların” [təbiblərin] da elmi-təbabətdən bixəbər olduqlarından və əksər övqat [çox vaxt] mərzəzin daha da şiddətlənməsinə bais olmalarından bəhs açmağa zənnimizcə ehtiyac yoxdur.

Bu mərzəzin böylə intişar tapmasının ümdə səbəblərindən biri də, əqidəmizcə, onun zükam [zökəm] naxoşluğuna olan şəbahətidir [oxşarlığıdır] ki, camaat nəzərində ona bir o qədər əhəmiyyət verilməyib, tez bir zamanda rəf’ edib [aradan qalxıb] getməsinə bel bağlanıb, lazimeyi-hifzüssihhə şəraitini [lazimi gigiyena şərtləri] icra olunmayıb. Amma get-gedə bu mərzə dəhşətli bir mühit, məhabətli [əzəmətli] bir meydan təsxir etməkdə [zəbt etməkdə] qayət məharət göstərir. Cürbəcür vətələrdən [təhlükələrdən] yaxa qurtarmış, külli miqdarda nahaq qurbanlar vermiş camaatımızın indi də məhv və tələf olmasına riza verməməli, səhiyyə idarələrimiz, təbiblərimiz bu bəlayi-nagəhana [gözlənilməz bəlayə] bir əlac arayıb lazimeyi-təşəbbüsatda bulunub sürətlə tədbirlər ittixaz etməlidir [tədbirlər görməlidir]. Mühüm mərkəzlərimizin təmini-həyatına çalışan və onların rükni-əzəmi [ən böyük ünsürü] olan kəndlilərimizi sahili-nicata çatdırmağa, aşağıdakı təklifin təqdiminə cəsərət edirik. “İspanka” hökmfərma olan məhəllərə [yerlərə] əcələ ilə [təcili] sihiyyə fəvcləri [səhiyyə və gigiyena xidməti dəstələri] və lazım miqdarda dəvacat [dava-dərman] göndərməlidir. Göndərilən sihiyyə fəvclərinə təkid olmalı ki, xüt-bələr [leksiyalar] tərtibi ilə “ispanka” mərzəzinin sifətləri və nişanələri xü-

susunda camaata tərəfli məlumat verilsin və bu mərazə mübtəla olanları nə təriq ilə [nə yolla] ölümdən qurtarmaq şəraitini onlara təlim olunsun.

Sihhiyyə fəvclərini təşkil etmək barəsində də onu deyə bilərik ki, əlan [indi] Azərbaycan baydağının altında yaşayan tibb darülfünunlarının tələbələrini, sarıcıları (feldşerləri), şəfqət bacılarını iş başına çağırıb, onları məzkur [deyilən] sihiyyə fəvclərinə qeyd edib, hər fəvcü diplomlu, təcrübəli bir təbibin təhti-idarəsinə [idarəsi altına] verməli ki, onun tədabirini [tədbirlərini] həyata tətbiq etsinlər.

Hərçənd bir zamanda yaşayırıq ki, ehtiyacımız çox böyük, alati-tədvai [müalicə vasitələri] isə çox kəmyabdır [aztapılındır]. Amma bunların heç birisi nahaq qurbanlar verməyə dəstəvaz [bəhanə] olammas və təfrif [ifrat] dərəcəsinə kimi dəvəcatın bahalanması, insan qan bahasına dəyişilməz ümidindəyiz.

Tələbə: Həbib Babazadə

SƏHLƏNKARLIQ BƏLƏSİ

Bəzi işlər, hərəkətlər var ki, heç vəchlə onlara məna vermək olmayır və səbəbini də anlamaq çox çətin görünür.

O zamandan ki, şəhərimizdə hökumətimiz bərqərar olub və hər bir işimiz qanun təhtinə [altına] giribdir, hər bir hökuməti və ictimai idarələrdə hərə öz işinə şüru edib [başlayıb] bir sayaq ilə vəzifəsini ifa etməkdədir, amma iş necə olubsa ki, bircə bu Şəhər İdarəsinin işindən heç kəs baş çıxarda bilməyir. Hər

bir idarə özünə görə işləyib, öz varlığını, mövcudiyətini ya öylə, ya böylə göstərdiyi halda, təkçə bu Şəhər İdarəsi “məclisi-xamuşan” [susqunlar məclisi] olub, nə öz işlərində ciddiyyətini və nə də özünə aid vəzifələrində ləyaqətini isbat edib.

Nümunə üçün Şəhər İdarəsinin öhdəsinə verilmiş vəzifələrdən bir neçəsini göstərmək istəyirəm. Birincisi, Şəhər İdarəsinin vəzifəsi budur ki, şəhərimizin təmizliyinə, hifzüssihhə [gigiyena] cəhətinə, salaməti-ümumi işlərinə sərəkəşlik [başçılıq] etsin. İndi baxaq görək ki, hal-hazırda şəhərimizin halı necədir və Şəhər İdarəsi hangi tədabiri ittixaz etmişdir [tədbirləri görmüşdür]?

Şəhərdə heç bir küçə yoxdur, zibil ilə dolu olmasın. Səkilər ilə evlərin qabağından keçmək mümkün deyil, çünki, həyətlərdən öylə üfunət gəlir ki, insanın beynini çalxaladır. Bəzi küçələrdə zibil o qədər yığılıbdır ki, at fayton dəxi oralardan keçə bilməyirlər. Ev sahibləri də zibilləri anbarlayıb yandırırılar.

O ki, qaldı bazarlara və şəhərin bəzi hissələrinə, bu yerlərin tərifi yazmaqdan qələm də acizdir. Ancaq burası bilinsin ki, oralardan keçəndə hər bir insan gərək burnunu tutub keçsin.

Güman edilməsin ki, bu tərif etdiyim vəqələmə [hadisələrə] ancaq şəhərin kənar küçələrində rast gəlmək olur. Xeyr, şəhərin mərkəzi hesab olunan Kamenisti və Mariinski küçələrdə at meyitinin bir həftə sərəsər qalmasını bu sətirləri yazan öz gözü ilə gördüyünü şəhadət edir.

Şəhərin indiki vəziyyətinə baxalım. Allahın bərəkətindən bu il payız fəsli o qədər yağınlıq olub, hər həftə başı öylə güclü yağmurlar yağır, küçələrdən çaylar

axıb şəhərin gediş-gəlişini tamamilə kəsir. Həmin bu yağmurların, sellərin nəticəsi bu olub ki, şəhərin küçələrinin əksəri dağılıb, səkiləri sökülüb, bəziləri də tamamilə yerə batmışdır. Bu ittifaqların [hadisələrin], bu təbii nagəhan [gözlənilməz] bələlərin qabağına Şəhər İdarəsi nə etmişdir və hangi təcili çarələri görmüşdür? - deyə sual verən olarsa, cavabında - “Heç nə!” - deməkdən başqa bir söz tapılmayır.

Bəli, doğrudur ki, uprava [idarə] şəhərin dağılmış küçələrini təmirdən ötrü yarım milyon manata kimi istiqraz layihəsini Dumaya [Şəhər Şurasına] təqdim etmişdir və küçələrini təmizləməkdən ötrü də şəhərin bir neçə yerlərində zibil yandıran sobalar tikilməyi elan etmişdir. Lakin həqiqəti-halda bu söz, bu vədə və projektlər hələ kağız üzərindən feilə keçirilməmişdir. Bu səbəbdən küçələrin üfunəti getdikcə artır və üfunət artdıqca da yatalaq azarı hər gün yüz nəfərdən aşağı olmamaq üzrə öz qurbanlarını aparır və hər dəfə yağış yağan kimi salamat qalmış küçələr də dağılmağa başlayır. Uprava isə öz ali mülkündə, isti otaqlarda oturub dalbadal projektlər hazırlayır. Amma mənəcə o projektlərin əvəzində uprava gərək tezlikcə bir dəstə fəhlə tutub şəhərin yuxarı tərəfindən, yəni sallaqxana qabağından qıbləyə tərəf üzü dənizə bir xəndək atdırsın. Sonra şəhərin içində, o küçələrdən ki güclü sel gedir, Verxni Naqornı küçədən həman küçələrin qabaqlarını bağlayıb, sellərin axacağına dəryaya tərəf çevirib, kiçikcə bir xəndəklə suları dəryaya tökdürsün. O vaxt nə şəhərin içinə o qədər güclü sellər tökülüb küçələri darmadağın edər və nə

də əhalinin evlərini, divarlarını dağıdıb milyonca zərərlər verər. Bəs görünür ki, bunlar hamısı səhlənkərlik nəticəsidir ki, işlər “zavtra-zavtra”ya [sabah-sabaha] salınıb ancaq kağız qaralamaqla məşğul olurlar.

İkincisi, Şəhər İdarəsinin vəzifələrinə biri də budur ki, camaatın azuqə işlərinə nəzər yetirib, onlar üçün ehtiyacatı-zəruriyyə [zəruri ehtiyaclar] hazırlasın və qıtlıq olan zamanda azuqəni camaata paylasın, ticarətə fikir versin, sairə. Bu işlərə fikir verəndə baxıb görəcəyik ki, bir neçə nəfər kənar adamların ciddiiyyəti və səyi sayəsində təşkil edilmiş Sentrodom Şəhər Dumasına aid olan bütün işləri öz əlinə keçirmişdir. Sentrodom ikinci və bəlkə də birinci şəhər idarəsi mövqeyini tutaraq, özü-özündən şəhər camaatının külli-ixtiyarı olub hamı işləri öz ixtiyarına keçirmişdir. Ticarət onun əlində, hifzüssihhə işi onun əlində, qərradadi-məcburilər yazmaq onun əlində, mal almaq, ehtiyat saxlamaq onun əlində, küçələrin təmizliyinə, evlərin, həyətlərin təmiz saxlanmasına baxmaq onun əlində, azarxanalar və sair şəhər idarəsinin xüsusi idarələrinə ehtiyacatı-zəruriyyə buraxmaq onun əlində. Bu biri tərəfdən də, özünü ictimai bir idarə şəklinə camaata nişan verdiyi halda, lap ciddi surətdə siyasi işlərə qarışmış Rus Milli Komitəsinin siyasətini aparmaq da onun əlindədir.

Bunlar nədəndir? Bunlar hamısı bizim Şəhər Dumasının öz işlərinə səhlənkərliklə baxmağının acı və mənhus nəticələrindəndir.

Neçə zaman olar ki, biz şəhər upravasına təzə üzvlər seçib işlərini onlara

tapşırırmışıq. Qoy bu uprava üzvlərinin birisi barmağını yumub göstərsin ki, bu ne-çə zamanda o hangi işi və hangi vəzifə- sını qövldən feilə [sözdən işə] çıxarmışdır.

İsti otaqlarda oturub proyekt yazma-ğın hər kəs bilir, ancaq iş görüb, baş işlə- dib böylə təhlükəli günlərdə rəqib qarşı- sına çıxmaq çox çətinindir və hər kəsin də əlindən gəlməz.

Bəsdir səhlənkarlıq olundu. Gərək iş görülsün.

Məhəmməd Sadiq

MÜƏLLİM QARDAŞLARIMA, MÜƏLLİMƏ BACILARIMA

Bu gün xalqa doğru getmək, onların arasına girmək, onları sevmək, özünü onlara sevdirmək, onların ruhunu əsa- sından yırgalamaq, diriltmək, yüksəlt-mək lazımdır. Bu gün doqqazlarda, toy- larda, vaylarda, yağıncaqlarda, məscid- lərdə, düzlərdə onlara həyatı öyrətmək, yeni həyata hazırlamaq gərəkdir. Bu gün hər vətəndaşdan ziyadə müəllim və müəllimələrin çalışması, çabalaması, əl- ləşməsi, vuruşması, yazması, oxuması, sözləri, gapları [söhbətləri], öyüdləri, nitqləri, mühazirələri türk xalqı üçün vacibdir.

Azərbaycanı yaşadacaq, onu təmir [quracaq] və abad edəcək, mədəniyyətə ərdirəcək, xalqını hazırlayacaq, elm və ürfanı nəşr edəcək [yayacaq], vətənə oğul-qız, əsgər, təbib, mühəndis, müxtə- ri [ixtiraçı], tacir, əkinçi, müəllim və insan edəcək, insaniyyətə xidmət etdirəcək, aski parlaq tariximizi təkmil etdirəcək,

nurlandıracaq, vəlhasil gələcək üçün millət, vətən və mədəniyyət hazırlaya- caq müəllim, müəllim və yenə müəllim- dir! Müəllimə, müəllimə və yenə müəl- limədir!

İştə, bu qədər xidmətləri, yaxşılıqları və yararlığı hasil etmək üçün bu gündən çalışmalı və həman müəllim və müəllimə əfəndilər özləri hazırlanmalı və başqala- rını hazırlatmalıdırlar.

Şimdiyə qədər çox qüsurlarımız, nöq- sanlarımız oldu. Asudə və qiymətli vaxt- larımızı bir çox yerlərdə dolaşdıq, keçir- dik, tələf etdik. Bu gün cəzasını özümüz çəkirik. Şimdi dəyişinməli, ayılmalı və ayıltmalıyıq. Şu dəqiqədən etibarən ca- maat arasına dağılmalı, minbərlərə çıx- malı, masa başlarına keçməliyiz. Şimdi o zaman deyildir ki, ağızımıza qıfıl vurulsun, əllərimiz zəncirlə bağlansın, ayaqlarımız buxovlansın.

Ey həyatı millətimizə təlim edicilər!

Şimdi hər sözünüz bir nur, hər yazınız bir hidayət, hər addımınız bir müvəffə- qiyyət olmalıdır. İndi də bütün varlığımızı sevgili türk milləti və Azərbaycan vətəni uğrunda fəda etməyib nə vaxt edəcəyiz?

B. Əlakbar

ƏSGƏRLƏRİMİZ HAQQINDA

(Məktub)

Müdiri-möhtərəm!

Neçə gün bundan irəli bizim fərari əs- gərlərimizdən sual edirdim: fərar etmə- nizin səbəbi nədir; nədən ötrü vətənə, millətə xidmətdən imtina edirsiniz?

Sualımın cavabını böylə verməklə sö-zə başlayırdılar: *“Bizi ac-yalavac saxlayıb nə bilim, böylə, şöylə sözlərlə bizi rəncidə edirdilər [incidirdilər].”*

Həqiqət, bu sözləri eşitdikdə çox mü-təfəkkir [fikrə gedir] və məyus olurdum ki, əcəba bir əsgər ki, millət və vətən uğ-runda əziz canından, istirahətindən ke-çib əsgərliyi qəbul edə, nə üçün ona yax-şı baxmayıb, diqqətsizlik və nəzakətsiz-liklə onları bu müqəddəs vəzifədən ru-gərdan [üz döndərən] və peşman eyləyə-lər?

Sonra Gəncədə əsgərlik edən Baloğ-lan Daşdəmir oğlu adında qaynımdan bir məktub aldım. Məktubda müşarüniley-hin [adı keçən şəxsin] xəstə olmağı mənə məlum olub, Gəncəyə getdim. Onların sakit olan yerlərin [yaşadıqları yerləri] xə-bər alıb, məzkur [deyilən] yerə yetişdim. Qarıda bir nəfər əsgərlə bir onbaşını ka-mali-ədəb və nizamla dayanmış görüb, onlardan içəri daxil olmağa icazə alıb, məzkur qaynımla müsahibədə bulun-dum və ondan sual etdim ki, necəsən və sizə necə baxırlar? Mənə dedi ki: *“Doğ-rudan da kəndi evimizdən artıq burada rahat yaşayırız, nizam və təlimimiz gö-zəldir. Böylə ki, yaxşı yiyəcək, əlbisə, ya-tacağımız layiqincə mövcuddur. Zabitlə-rimiz bizə mehribandırlar. Polkovnik-lərimiz bizə mehriban ata kimi baxırlar.”*

Sonra xəstəxananın nə halda oldu-ğunu ondan sual etdim. Cavabında dedi ki: *“Təbib-i-mehribanımız Kazımov cə-nablarıdır. Məzkur isə bizə artıq dərəcə-də mehribandır və layiqincə nəzarət edir. Xidmətçilərimiz vaxtılı-vaxtında bizə xidmət edirlər.”*

Bu danışıqda ikən əsgərləri təlimə

dəvət etdilər. Mən isə onların təlim və tərbiyələrinə tamaşa etdikcə məsrur [şad] olmaqda idim. Şimdi üzümü fərar edən əsgərlərə və vətən və millət müha-fizəsindən oğlanların[ı] qaçıran, yəni bu feyzi-üzmadan [böyük zövqdən] balaların[ı] məhrum edən ata və babalarımıza tutub cəsarətlə ərz edirəm:

Ey atalar! Sizi sinəsi üstündə bəsləyib anadan artıq mehriban olan vətənə im-dad etməyirsiniz. Vətənin məhəbbəti, millətin mühafizəsi, vəzifeyi-milliyəmiz və fərizeyi-diniyyəmiz [dini fərz, mütləq yerinə yetirilməli borc] olmağa binaən [olduğundan] o vəzifəni, o fərizəni əda et-mək [yerinə yetirmək] borcumuzdur. Əgər o borcu əda etməzsək, vətənə düşmən, millətə xain olarız.

Ona binaən [ona görə], bu gündən böylə bu təhlükəli zamanda millətin mehriban atalarından rica edirəm ki, oğ-lanlarının əlindən tutub əsgərliyə mə-həbbətlə təslim etsinlər.

Mirhəsən “Münsif”

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Nazirin övdəti [qayıtməsi]

Azərbaycan Türüq və Məabir [Nəqliy-at və Rabitə] naziri Xudadad bəy Məli-kaslanov həzrətləri qulluq işlərindən ö-türü Gəncəyə etmiş olduqları səfərdən qayıdıb vəzifələrinin ifasına şüru etmiş-lərdir [başlamışdır].

Müsəlman mətbəə əmələləri [işçilə-ri] iclası

Cümə günü kanuni-sanininin [yanvarın]

10-u axşam saat 4-də Vorontsovski küçə “Azərbaycan” qəzetəsi idarəsində bütün Bakı və ətrafında işləyən müsəlman mü-rəttib, cildçi, maşınçı və mətbəə xidmət-çilərinin ümumi iclası təyin edilmişdir. Bu iclasda mətbəə xidmətçilərinə aid mü-hüm məsələlər müzakirə ediləcəkdir. Ha-mı mətbəəçi yoldaşların bu iclasa gəlmə-si rica olunur.

*Heyəti-mütəşəbbisə
[Təşəbbüs heyəti]*

Yeni qəzetələr

Eşitdiyimizə görə, bu yaxınlarda Türk Ədəmi-Mərkəziyyət “Müsəvat” firqəsi biri rusca və digəri türkcə olmaq üzrə iki qəzetə nəşr etdirəcəkdir.

“Arşın mal alan”

Cümə günü kanuni-saninin [yanvarın] 10-da, Hökumət Teatrosunda Hacıbəyli Qardaşları müdiriyyətinin artistləri tərəfindən Üzeyir bəyin məşhur “Arşın mal alan” nam [adlı] operettası mövqeyi-tamaşaya qoyulacaqdır.

TEATROLARIMIZDA

Teatromuz haqqında bu bir neçə sətiri yazmaq qareini-kirama [möhtərəm oxuculara] bir qədər dərdi-sər [baş ağrısı] verəcəyəm. Necə ki məlumdur, Azərbaycan Hökumətinin Teatrosunda həftənin beş günü rus operası və iki günü müsəlman faciələri göstərilir. Rus operasına getdikdə tamaşaçılarda başqa bir nizam, başqa bir hiss görürsən. Lakin müsəlman teatrosuna gəldikdə bərəks [əksinə] acındıracaq bir şey görürsən.

Məsələn, bəzi cənabların biletləri 10-15-ci cərgə olduğu halda 1-2-ci cərgələrdə oturmuş, pərdə bir dəqiqə gec açıldıqda ayaqları ilə yeri təpikləyib fit çalmaq, səhnədə artist əfəndilər bir təsnif oxuduqda və ya musiqi bir şərq çaldıqda çırtma çalmaq, teatro daxilində papiros çəkmək və sairə.

Arxadaşlar! Əvvəla bunu bilməlisiniz ki, insan həmişə özünü nə yerdə nə cür saxlamağı gərək bilsin. Əza məclisində gülmək ayıb olduğu kimi, teatroda da şuluqluq salmaq öyləcə ayıbdır. Türk aləminin böyük ədibi mərhum Namiq Kamal bəy deyir ki: “Bir millətin qüvvəyinatıqəsi [nitq qabiliyyətinin gücü] ədəbiyyat isə, timsali-ədəbin natiqeyi-zihəyatı [canlı natiqlik qabiliyyəti] da teatrodur.” Türk Şekspirinin bu pürməna [mənalı] sözünü diqqətlə mülahizə buyursanız, özünüz təsdiq edərsiniz ki, həqiqət böylədir. Teatro kimi bir ayineyi-cahannümada [dünyanı özündə əks etdirən güzgüdə] insan özünün hər ayıbını və nöqsanını görür, qədrini bilməmək dəxi biinsafılıqdır. Teatro dəstgahına bələd olanlar bilirlər ki, bu işin qövldən feilə [sözdən işə] çıxardılması nə qədər müşküldür. Bu yolda neçə-neçə ədiblərimiz və ən köhnə artistlərimizdən mərhum Kərbəlayi Cahangir Zeynalov böyük zəhmətlər çəkmişlər. Şimdi isə Hacıbəyov qardaşlarının artist əfəndiləri ilə bahəm çəkdiyi zəhmətlər şayani-təhsindir [tərifləyiqdir]. Belə ki, ayda bir dəfə başa gəlmiş işi həftədə iki dəfəyə çıxartmışlardır. Bundan sonra daha tərəqqi etmələrinə əminiz, lakin tək müdiriyyət və artistlər təşəbbüsü ilə iş getməz, camaatımızın da köməliyi lazımdır. Kömək nə ilə olar?

Teatroya gəlməklə, gəlib də, ədəblə oturub artistlərin sözlərini diqqətlə eşitməklə.

Teatro aləmi Avropa arasında o qədər tərəqqi, o qədər əhəmiyyət qazanıb ki, ona “xram iskusstva”, yəni elm və fənn məbədgahı deyirlər, amma bizimki teatr kimi bir ali məkan olmasın bir oyuncağa bənzədib, cürbəcür hərəkətlər göstəriklər. Bunların hamısını nəzərə alub üzümü həman cənablara tutub deyirəm: Yazıqdır səhnəyə, ona heyfiniz gəlsin! Səhnə əfradi-millət [millətin fərdləri] üçün böyük bir məktəbdir. Ehtiramını saxlamaq hamımıza vacibdir. Ümidvaram ki, bundan sonra ərz etdiyim nöqsanlar dəf olar və hər kəs teatroya gəldikdə öz aldığı biletin yerində oturub papiros çəkməyi və çırtma çalmağı kənar edib, huş-guşla [diqqətlə] qulaq asarlar və teatrodan həsn-təsirlə gedərlər.

Fürsətdən istifadə edib Hacıbəyov Qardaşları müdiriyətinə “dram” faciələrini unutmamağı dərxatir edirik [yada salırıq]. Çünki camaatımız çoxdan bəri “drama” görmədiklərinə görə, drama tamaşaları dəxi arzu edirlər.

Səhnə həvəskarlarından:

M. B. Əliyev

**Əbdülsəlimzadə Məhəmməd Hadi
əfəndinin**

“İnsanların tarixi faciələri” yaxud “Əlvahitibah” adlı mənzum əsərinin birinci cüzü çapdan çıxıb mövqeyi-füruşa [satışa] qoyulmuşdur. Kitabça gözəl və qalın kağız üzərində təb’ [çap] edilmiş, fiatı [qiyməti] 2 manatdır. Turan mətbəəsində, Parapetdə “Məktəb” mağazasında və Bazar caddəsində Paşa Qasımzadənin mağazasında.

b. 4 – 3

Xanrza Yusif oğluna Lənkəran uyezdi Veri kəndi kəndxudasından aldığı 448 nömrəli pasportum itibdir. Etibardan saqitdir [etibarsızdır].

2640

Doktor Leonid Ter-Avanesov

Daxili naxoşları və naxoş çocuqları qəbul etməyəbaşlamışdır. Hər gün səhər saat 8 yarımından 9 yarımaya kimi; 12-dən 2-yə kimi; axşam 4-dən 6-ya kimi. Ünvan: Merkurievski küçədə 5 nömrəli evdə (Doktor Parsadanovun azarxanasında). Telefon 41-18.

2627

Qabil diş qayıran

Mirzə Xəlil Canıbəyzadə

Qızıldan və sairədən hər cür əla dişlər münasib qiymətlə qayıdır. Ünvan: Qubernski küçə, “İslamiyyə”nin sağ tərəfində ev nömrə 55.

295

Arvad diş həkimi

M. S. İdaşkina

Naxoşları qəbul edir səhər saat 9-dan axşam saat 6-ya kimi. Ünvan: Nikolayevski küçədə 25 nömrəli evdə. Telefon 32-41.

2629

Doktor Əliheydər Allahverdiyev

Daxili naxoşları qəbul edir:

Səhər saat 8-dən 10-adək; axşam saat 4-dən 6-yadək. İcəri şəhərdə Malı Krepostnovi küçədə 8 nömrəli evdə. Telefon nömrəsi 36-91. Малая-Крѣпостная ул. д. № 8. Телефон № 36-91.

Qoldqor-Fradkinin

Diş müalicəxanası

Dərya kənarında Başenni küçədə Ramazanovun 10 nömrəli evində qəbul edir hər gün saat 9-dan 2-yə kimi və 4-dən 7-yə kimi.

2607

**Həkimlərin xüsusi
gecə və gündüz növbələri**

Ünvan: Bolşoy Moskva mehmanxanası, Qoqolevski və Torqovı küçələrin küncündə.
Telefon nömrələri 7-96 və 49-81. Naxoşların evinə gedirlər.

Doktor Musa bəy Rəfiyev

Daxili əmrəyə [xəstəliklərə] düçar olan naxoşları qəbul etməyə başlamışdır. Səhər saat 9-11-ə kimi. Axşam saat 5-7-yə kimi. Ünvan: Armyanski, nömrə 15. Telefon 16-80.

b-37

Həkim S. L. Şklovskaya

Mamalıq və daxili ünas əmrəzini [qadın xəstəliklərini] qəbul edir. Naxoşlar qəbul olunur: səhər saat 9-dan birə və 5-dən 7-yə qədər. Ünvan: Aziatski küçədə nömrə 153, Bolşoy Marskoy və Krasnovodski küçələrin arasında. Telefon: 50-67.

Türk təqvimi

Yeni və əski üsul ilə türk təqvimi

Yaxın günlərdə Hökumət mətbəəsi rusca və türkcə yeni və əski üsullar ilə nəfis divar təqvimləri buraxacaqdır. Qiyməti münasib olacaqdır. Müraciət üçün adres: Birjavaya küçədə Skobelevin evində Hökumət mətbəəsində və ya Parapetdə “Azərbaycan” qəzetəsi mətbəəsində.

b-38 10-7

Təqvimi-islam [müsəlman təqvimi]

Türkcə-rusca divar təqvimi

1919-cu sənəyə məxsus olmaq üzrə Osmanlı, islam və rus aylarını, günlərini göstərən divar təqvimi bu günlərdə çapdan çıxıb, satılmağa başlamışdır. Hər gün sifarişlər qəbul olunur. Adres: Böyük Rus kəlisəsi [kilsəsi] yanında “Novruz” mətbəəsi.

2625 3-2

**Müdir və baş mühərrir:
Ceyhun bəy Hacıbəyli**

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Qəzetələrdən

səh. 148. “Yeni hökuməti Almaniya Reyxstaqı məbusu, məşhur Polşa demokrat başçılarından Korqati təşkil edir.”: Moraçevski 1919-cu ilin yanvarında Polşanın Baş naziri vəzifəsindən istefa verdikdən sonra, yeni Polşa hökumətini İqnatsi Yan Paderevski qurmuşdur. Qəzetdə adı çəkilən Korqatinin kimliyini müəyyənləşdirmək mümkün olmadı.

“Kral Ferdinand”: 1914-1927-ci illərdə taxtda olan Rumıniya kralı I Ferdinand nəzərdə tutulur.

Ordan-burdan

səh. 150. “Filankəs”: bu imza Üzeyir Hacıbəyliyə məxsusdur.

**Müəllim qardaşlarıma,
müəllimə bacılarıma**

səh. 154. “B. Ələkbər”: bu imza Ələkbər Babazadəyə məxsusdur.

Əsgərlərimiz haqqında

səh. 155. “Onbaşı”: kiçik zabıt heyətinə məxsus hərbi rütbə; kapral.

“Mir Həsən Münsif”: bu imza Mirhəsən Seyid Yusifzadəyə məxsusdur.

Teatrolarımızda

səh. 156. “...bu işin qövlədən feilə çıxardılması...”: qəzetdə “qövlədən feilə” yerinə “feildən qövlə” getmişdir.